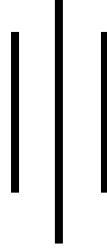

सजीव समय

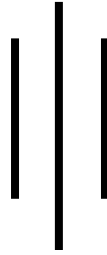
(कवितासङ्ग्रह)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकायअन्तर्गत
नेपाली विभाग रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली विषयको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

सिर्जनात्मक लेखन(सिर्जनापत्र)

प्रस्तुतकर्ता

डम्बरबहादुर भारती

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

नेपाली विभाग

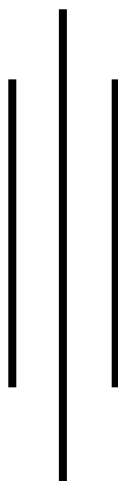
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

शै.स. २०६२/०६४

तुलसीमान श्रेष्ठ
शोधनिर्देशक

सजीव समय

(कवितासङ्ग्रह)

प्रस्तुतकर्ता

डम्बरबहादुर भारती

क्रमसङ्ख्या – ३१/०६२

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

नेपाली विभाग

प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकायअन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली विषयका छात्र **डम्बरबहादुर भारती**ले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको लागि **सजीव समय** शीर्षकीय कवितासङ्ग्रह मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँले लगनशीलतापूर्वक सम्पन्न गर्नुभएको यस सिर्जनात्मक कार्यप्रति म सन्तुष्ट छु । यस सिर्जनापत्रको मूल्याङ्कनका लागि रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

तुलसीमान श्रेष्ठ

शोधनिर्देशक

मिति: २०६७/०२/०६

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

मिति: २०६७/०२/१०

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय, रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पसका छात्र **डम्बरबहादुर भारतीले** त्रिभुवन विश्वविद्यालय स्नातकोत्तर तह नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको सिर्जनापत्र **सजीव समय** कवितासङ्ग्रहको स्वीकृत गरिएको छ।

तुलसीमान श्रेष्ठ

सह-प्राध्यापक

शोधनिर्देशक

ढाकाप्रसाद घिमिरे

उप-प्राध्यापक

बाह्य परीक्षक

तुलसीमान श्रेष्ठ

सह-प्राध्यापक

विभागीय प्रमुख

कृतज्ञता ज्ञापन-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकायअन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली शिक्षण समितिको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजन पूरा गर्न सिर्जनापत्रको रूपमा **सजीव समय** शीर्षकीय कवितासङ्ग्रह तयार पारेको छु । मैले यो सिर्जनापत्र आदरणीय गुरु सह-प्राध्यापक तुलसीमान श्रेष्ठज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । सिर्जनापत्र तयार गर्दा आवश्यकीय महत्त्वपूर्ण सन्दर्भसामग्री उपलब्ध गराएर तथा उत्साह, प्रेरणा दिएर उहाँले पुऱ्याउनु भएको सहयोगप्रति हार्दिक कृतज्ञता जाहेर गर्दछु ।

सिर्जनापत्र लेखनका लागि उत्प्रेरित गर्नुहुने साथीहरूप्रति आभारी छु । सहजीकरणका लागि मित्र विनोद खनालजीलाई धन्यवाद । मेरो सफलताका लागि सधैं कामना गरिरहनुहुने श्रेष्ठेय ममतामयी माता मैया भारतीप्रति शिर निहुराउँछु । यो सिर्जनापत्र तयारी कार्य समयमै सम्पन्न गर्न निरन्तर भ्रुकभ्रुक्याउने जीवनसंगिनी मालती गिरीलाई धन्यवाद दिन्छु ।

अन्त्यमा, यो सिर्जनापत्र तयार गर्दा ज-जसका सन्दर्भसामग्रीको सहायता लिएँ ; उहाँहरू सबैलाई साधुवाद छ । टङ्कणमा सघाउने सेवा कम्प्युटर, चौताराका प्रभात श्रेष्ठलाई धन्यवाद । प्रस्तुत सिर्जनापत्रको यथोचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिसमक्ष यो सिर्जनापत्र पेश गर्दछु ।

प्रस्तुतकर्ता

डम्बरबहादुर भारती

क्रमसङ्ख्या-३१/०६२

मिति: २०६७/०२/०६

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

नेपाली विभाग

प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

विषय सूची

निर्देशकको सिफारिस

कृतज्ञता ज्ञापनपत्र

स्वीकृतिपत्र

सङ्क्षेपीकृत सूची

सिर्जनापत्रको रूपरेखा

पहिलो परिच्छेद

सिर्जनात्मक लेखनसम्बन्धी प्राक्कथन

१.१. सिर्जनात्मक लेखनको परिचय	१
१.२. सिर्जनात्मक लेखनको शीर्षक	१
१.३. सिर्जनात्मक लेखनको प्रयोजन	२
१.४. सिर्जनात्मक लेखनको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता	२
१.५. सिर्जनात्मक लेखनको निम्ति नाम दर्ता	२
१.६. कविता लेखनको छनोट र पृष्ठभूमि	२

दोस्रो परिच्छेद

कविताको सैद्धान्तिक परम्परा

२.१. साहित्यको एक विधाको रूपमा कविता	४
२.२. कविताको पृष्ठभूमि र विकास	४

२.३. कविताको व्युत्पत्ति	५
२.४. कविताको परिचय र परिभाषा	६
२.४.१. पूर्वीय परिभाषा	६
२.४.२. पाश्चात्य परिभाषा	७
२.४.३. नेपाली विद्वान्हरूको परिभाषा	८
२.५. कविता सिर्जनाका कारक तत्त्व	८
२.५.१. कारक तत्त्वका सम्बन्धमा पूर्वीय दृष्टिकोण	९
२.५.२. कारक तत्त्वका सम्बन्धमा पाश्चात्य दृष्टिकोण	१०
२.५.३. कारक तत्त्वका सम्बन्धमा नेपाली दृष्टिकोण	१०
२.६. कविताको प्रयोजन	११
२.६.१. पूर्वीय साहित्यमा कविता प्रयोजन	११
२.६.२. पाश्चात्य साहित्यमा कविता प्रयोजन	११
२.६.३. नेपाली साहित्यमा कविता प्रयोजन	१२

तेस्रो परिच्छेद

कविताको विधागत स्वरूप, आयाम र तत्त्व

३.१. कविताको विधागत स्वरूप	१३
३.२. कविताको आयाम	१४
३.३. कविताको विधागत वर्गीकरण	१४
३.३.१. भाषाशैलीका आधारमा कविता	१५
३.३.१.१. गद्य कविता	१५

३.३.१.२. पद्य कविता	१५
३.३.२. कथनपद्धतिका आधारमा कविता	१६
३.३.२.१. लेखकीय कथनपद्धति	१६
३.३.२.२. आख्यानीकृत कथनपद्धति	१६
३.३.२.३. नाटकीकृत कथनपद्धति	१७
३.३.३. सङ्गठनका आधारमा कविता	१७
३.३.३.१. मुक्त/अप्रबन्धात्मक कविता	१७
३.३.३.२. बद्ध/प्रबन्धात्मक कविता	१८
३.४. कविताका प्रमुख तत्त्व	१९
३.४.१. संरचना	१९
३.४.२. विषयवस्तु	२०
३.४.३. रसविधान	२०
३.४.४. लयविधान	२०
३.४.५. सौन्दर्यविधान	२१
३.४.६. भाषाशैली	२१
३.४.७. कथनपद्धति	२१
३.४.८. व्यञ्जनाशक्ति/ध्वनि	२२
३.४.९. शीर्षकविधान	२२

चौथो परिच्छेद

नेपाली कविताको परम्परा

४.१. प्राथमिक काल	२३
४.१.१. पूर्वप्राथमिक काल	२४
४.१.२. उत्तरप्राथमिक काल	२४
४.२. माध्यमिक काल	२५
४.३. आधुनिक काल	२६
४.३.१. परिष्कारवादी धारा	२७
४.३.२. स्वच्छन्दतावादी प्रगतिवादी धारा	२७
४.३.३. प्रयोगवादी धारा	२८
४.३.४. समसामयिक धारा	२८

पाँचौं परिच्छेद

'सजीव समय' कवितासङ्ग्रहको मूलपाठ र विवेचना

५.१. 'सजीव समय' कवितासङ्ग्रहको मूलपाठ	३०
५.१.१. जुलुस : उमङ्गका मुनाहरूको	३०
५.१.२. रक्तराङ्कित बुद्धको अनुहार	३१
५.१.३. कति कृतघ्न म ?	३२
५.१.४. आमाको जतन	३३
५.१.५. प्रतीक्षा, नयाँ वर्षको	३४
५.१.६. परिवेशलाई नियाल्दा	३६

५.१.७. आरामीपत्र	३७
५.१.८. अमलाको स्वाद	३८
५.१.९. निर्दोष मुस्कान	३९
५.१.१०. कालुको बारीमा भालुको रस्ता	४०
५.१.११. लासको अभिनय	४२
५.१.१२. अभाव/तृप्ति	४४
५.१.१३. यी अक्षरहरू	४५
५.१.१४. बगरसँगै बगर भएर	४६
५.१.१५. इतिहास : वर्तमान, भविष्य	४७
५.१.१६. थाहा छैन - पुग्ने कहाँ हो ?	४८
५.१.१७. रहरको बिस्कनु	५०
५.१.१८. बिरानो मन	५१
५.१.१९. धवाँसे बाकस	५२
५.१.२०. सजीव समय	५३
५.२. 'सजीव समय' कवितासङ्ग्रहको विवेचना र मूल्याङ्कन	५४
५.२.१. जुलुस : उमङ्गका मुनाहरूको	५४
५.२.२. रक्तरखाङ्कित बुद्धको अनुहार	५५
५.२.३. कति कृतघ्न म ?	५६
५.२.४. आमाको जतन	५६
५.२.५. प्रतीक्षा, नयाँ वर्षको	५७

५.२.६. परिवेशलाई नियाल्दा	५७
५.२.७. आरामीपत्र	५८
५.२.८. अमलाको स्वाद	५८
५.२.९. निर्दोष मुस्कान	५९
५.२.१०. कालुको बारीमा भालुको रस्ता	५९
५.२.११. लासको अभिनय	५९
५.२.१२. अभाव/तृप्ति	६०
५.२.१३. यी अक्षरहरू	६०
५.२.१४. बगरसँगै बगर भएर	६०
५.२.१५. इतिहास : वर्तमान, भविष्य	६०
५.२.१६. थाहा छैन - पुग्ने कहाँ हो ?	६१
५.२.१७. रहरको बिस्कन	६१
५.२.१८. बिरानो मन	६१
५.२.१९. धाँसे बाकस	६१
५.२.२०. सजीव समय	६२

मूल सन्दर्भसामग्री सूची

सङ्क्षेपीकृत सूची

क्र०सं०	– क्रमसङ्ख्या
छै०सं०	– छैठौं संस्करण
दो०सं०	– दोस्रो संस्करण
प०सं०	– पहिलो संस्करण
पाँ०सं०	– पाँचौं संस्करण
वि०सं०	– विक्रम सम्बत्
सम्पा०	– सम्पादक